

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

PORFIRIJAS IR JO KOMENTATORIUS DOVYDAS NENUGALIMASIS (ANACHT)

Porphyry and His Comentator David the Invincible (Anacht)

SUMMARY

The article considers the main stages of Porphyry's spiritual development and his concept of logic. Porphyry employed logic in search for the laws of practical life and tried to deduce instrumental precepts from them. He regarded the Good as the highest worth of life and identified it with the pure intellect and perfection of human mind. Alexandrian School was especially concerned about commentaries of Aristotle and Plato, therefore it included semantic theory of Porphyry into teaching program. Since then the *Isagoge* had become one of the most important textbooks of logic. David the Invincible, influenced by Neo-Platonists, treated logic as the integral part of philosophy and as an instrument of philosophical cognition. He regarded Porphyry's *Isagoge* as the *organon* for the apprehension of being. David's treatises, Bible translations and commentaries contributed much for the development of Armenian philosophy and elaboration of its terminology. Using various teaching methods he introduced Hellenism and Nominalism into the medieval school of Armenian philosophy.

SANTRAUKA

Straipsnyje atskleidžiami pagrindiniai Porfirijų dvasinės brandos etapai ir aptariama jo logikos mokslo samprata. Logikos pagalba Porfirijų bandė išryškinti mąstomuosius praktinio gyvenimo dėsnius bei iš jų išvedamus teiginius. Tikrąją gyvenimo vertybę jis laikė Gėrį, kuris yra išgrynintas intelektas ir žmogaus proto tobulumas. Aleksandrijos mokykla ypatingą dėmesį skyrė Aristotelio ir Platono veikalų komentavimui, todėl Porfirijų semantikos teorija buvo įtraukta į mokymo programą, o traktatas *Isagoge* tapo vienu iš pagrindinių logikos vadovėlių. Porfirijų komentatorius Dovydas Nenugalimasis, sekdamas neoplatonikais, logiką apibūdino ir kaip sudėtinę filosofijos dalį, ir kaip jos pažinimo instrumentą. Porfirijų *Isagoge* Dovydas traktavo kaip instrumentarijų būties suvokimui. Dovydo parengti traktatai, vertimai ir Biblijos komentarai prisidėjo prie Armėnijos filosofinės minties formavimo bei filosofijos terminologijos kūrimo. Sinkretinis Dovydo mokymo metodas viduramžių armėnų filosofijoje įtvirtino helenistinę poziciją ir nominalizmą.

RAKTAŽODŽIAI: Porfirijų, Dovydas Anacht, neoplatonizmas, būtis, predikabilijos, logika.

KEY WORDS: Porphyry, David Anacht, Neo-Platonism, being, predicables, logic.

PORFIRIJO DVASINIS KELIAS

Porfirijo Finikiečio (~232 – ~310 m.) parašyti du traktatai *Isagoge* (*Įvadas*) ir *Komentaras Aristotelio Kategorijoms* viduramžiais tapo ne tik scholastinės logikos pagrindu, bet ir padėjo suvokti to laikotarpio teorijas bei diskusijas. Traktatas *Isagoge* yra įvadas į Aristotelio *Kategorijų* terminus ir jų aiškinimas. *Komentaras Aristotelio Kategorijoms* yra parašytas dialogo forma. Traktatas klausimų ir atsakymų forma atskleidžia mąstymo ypatumus, kurie padeda suvokti mąstomųjų teiginių atsiradimą ir jų seką, kaip tikrovės konceptualizavimo procesą, atspindimą kalboje. *Isagoge* buvo parašytas 268–270 m., paprašius Romos senatoriui Chrisaorijui paaiškinti sunkiai suprantamus Aristotelio *Kategorijų* terminus. Tuo metu Porfirijas buvo apsistojęs Lilibajo mieste, Sicilijoje, kur atsidėjęs Aristotelio logikos studijomis bandė išsigydyti depresiją, vedusią jį prie savižudybės.

Porfirijas gimė Romos provincijoje, Finikijos sostinėje, Tyre, ir buvo tėvų pasiųstas mokytis į Atėnus pas garsų to laikotarpio retorių Longiną (213–272), pas kurį jis mokėsi apie 15 metų. Longinas savo mokiniui, kurio tikrasis semietiškas vardas buvo Malkas, reiškiantis karalių, suteikė graikiško atitiktens vardą – Porfirijas, t.y. karališkasis, purpuru apsiautęs.

Platonikas Longinas, kaip Origenas, Herenijas, Plotinas ir kt., mokėsi Aleksandrijoje pas Amoniją Saką (~175–242). Po Amonijo Sako mirties, perėmę iš savo mokytojo neopitagorišką doktriną, Plotinas Romoje, o Longinas Atėnuose įkūrė savo mokyklas, kuriose atgaivino ir tęsė

filosofinę ezoterinio platonizmo tradiciją, nes jau nuo II a. filosofija „imta laikyti savitu pakopomis kylančiu dvasiniu keliu“¹. Longinas savo mokiniams skiepijo asketišką gyvenimo būdą, propagavo vegetarišką mitybą, deklaravo bendrą visų mokinių nuosavybę ir šalinimąsi nuo minios triukšmo. Pitagorizmo atgimimas buvo siejamas su specifine filosofine gyvenimo samprata, kuri, pasak Porfirijo, nepripažino juslinių dalykų, vaizduotės, aistrų, teigdama, kad kūno egzistavimui reikia palikti tik tai, kas būtina. Tokios askezės tikslas, P. Hadot žodžiais tariant, „neleisti žemesniajai sielos daliai nukreipti dėmesį į save, kai visas dėmesys turi būti nukreiptas į dvasią“². A. Uždavinio teigimu, Porfirijas „Už savo stublinančią erudiciją <...> turi būti dėkingas Longinui – *tam gyvam muziejui ir vaikščiojančiai bibliotekai*“³.

Išgirdęs iš mokytojo Longino apie Plotino (~ 204/205–270) unikalų mąstymą ir jo mokyklos netradicinį filosofinį metodą, Porfirijas nutarė joje tęsti studijas. 263 m. jis atvyko į Plotino mokyklą Romoje. Plotinas jam tapo ne tik mokytoju, bet ir dvasiniu vadovu. Jis paskatino mokinį labiau įsigilinti į save, suvokti savo trūkumus ir protingų apsisprendimų būdu tobulinti savo sielą. Plotino dvasinio vadovavimo metodai ir formos buvo kreipiamos mokinio individualių charakterio bruožų ugdymui, ypatingą vaidmenį skiriant tokioms pratyboms kaip malda, meditacija, susikaupimas, pasninkavimas ir kt. Plotino ir neoplatonikų įtakoje formavosi Porfirijo nuostata, kad vienintelis žmogaus išsigelbėjimas yra jo

atsivertimas į Dievą, todėl dvasinis gyvenimas turi būti paremtas tikėjimu, tiesa, meile ir viltimi.

Po šešerių studijų metų Porfirijus sunaikiai susirgo. Plotinas patarė jam keisti gyvenimo vietą, ragino keliauti, todėl Porfirijus išvyko į Siciliją. Būdamas Sicilijoje, jis sužinojo apie Plotino mirtį. Plotinas, susirgęs raupais, 270 m. mirė draugo arabo Zeto dvare, Kampanijoje, sulaukęs 66 metų. Traktate *Plotino gyvenimas* Porfirijus aprašo savo mokytojo paskutines gyvenimo akimirkas, kurias jam perteikė bendramokslis Eustochijas iš Aleksandrijos. Norėdamas atskleisti artimus mokytojo ir mokinių ryšius, Porfirijus aprašo, kad Plotinas mirties akivaizdoje, pamatęs vienintelį iš savo mokinių Eustochiją, ištaria jam tokius žodžius: „o aš tavęs vis dar laukiu, o po to pasakė, kad dabar pabandys suvienyti tai, kas buvo dieviška jame, su tuo, kas yra dieviška Visatoje“⁴. Po šių žodžių, pasak Porfirijo, „gyvatė prašliaužė pro jo guolį ir dingo sienos plyšyje, o Plotinas išleido paskutinį atodūšį“⁵. Plotinas savo gyvenimo tikslu siekė artėti prie Dievo ir susivienyti su juo. Šį tikslą, pasak jo, galima pasiekti tik tuo atveju, kai racionali siela atskiriama nuo neracionalios, t.y. kai atsigręžiama nuo individualios savasties ir pasiekiami tobulybės santykių su pačiu savimi.

Po mokytojo mirties Porfirijus iš Sicilijos grįžta į Romą ir ima vadovauti Plotino mokyklai. Romoje jis išgarsėjo ne tik kaip sudėtingų ir neretai painių Plotino doktrinų aiškintojas, bet ir jo kūrybinio palikimo tvarkytojas. Plotinas perdavė Porfirijui 54 savo traktatus, parengtus netradiciniu filosofiniu metodu, su pra-

šymu juos suredaguoti ir išleisti. Tenka pastebėti, jog Plotino traktatų deklaruojamos idėjos buvo grindžiamos metafizine apologetika, kuria jis siekė reinterpretuoti ir naujai formuluoti stoikų ir aristotelininkų kritiką Platono atžvilgiu. Remdamasis tradiciniais platonizmo ir aristotelizmo bei kritikuojamo stoicizmo elementais, Plotinas kūrė savitą neoplatonizmo koncepciją. Mistinė patirtis šioje koncepcijoje atverė kitą filosofinį gyvenimo veidą. Pasak P. Hadot, „filosofinis Plotino diskursas, nesvarbu apie kokius tikrovės lygmenis svarstyti, veda į askezę ir vidinę patirtį, kuri ir yra tikrasis pažinimas“⁶.

Apie 298 m. Porfirijus suredagavo ir išleido savo mokytojo raštus⁷. Traktatų tvarkymas iš jo pareikalavo nemaža pastangų, nes, kaip pats Porfirijus prisipažino „visų pirma, aš pajutau, kad neįmanoma išsaugoti tą atsitiktinę tvarką, kuria jis [Plotinas] leido savo knygas vieną po kitos“⁸. Inspiruotas Pitagoro skaičių mistikos ir mokymo apie žmogaus dvasinę raidą, Plotino palikimą jis suskirstė į šešias grupes – *Eneadas* (išvertus *devyniukės*), kurių kiekvieną sudaro devyni skirtingos apimties traktatai (6x9). Kiekvienoje *Eneadoje*, kaip teigia Porfirijus, „aš siekiau sujungti giminiškus dalykus, kiekvieną pradėdamas mažiau reikšmingais klausimais“⁹. Pirmoji *Eneada* skirta etikos studijoms. Ją sudaro šie traktatai: *Kas yra gyvūnas ir kas yra žmogus, Apie dorybes, Apie dialektiką, Apie laimę, Ar tęstinume laimė, Apie grožį, Apie pirminį gėrį ir likusius gėrius, Kame blogis, Apie protinę išėjimą iš gyvenimo*. Antroje ir trečiojoje *Eneadose* aptariamas jutiminis pasaulis, kuris adekvatus fizikai ir apima kosmosą, o liku-

sios trys *Eneados* analizuoja transcendentijos dalykus. Be to, šešias *Eneadas* jis suskirstė į tris tomus. Pirmajame tome patalpino 27 traktatus (3x9), antrajame – 18 traktatų (2x9), trečiajame – devynis traktatus (1x9). Kadangi 6, pasak Porfirijo¹⁰, yra tobulas skaičius, sudarytas iš 3 + 2 + 1, todėl ir tomai buvo atitinkamai kodifikuoti: I tomo 3 *Eneados* pavadintos *Kosmosu*, II tomo 2 *Eneados* – *Intelektu*, o III tomo 1 *Eneada* – *Vieniui*¹¹. Draugų prašomas, kai kuriems traktatams jis parašė komentarus. Kaip pastebi P. Hadot, *Eneadų* skirstymas paremtas tuo, „kad mokiniai gali imtis studijuoti konkretų veikalą tik pasiekę reikalingą intelektualinę ir dvasinę lygį. <...> Vieni veikalai skirti išimtinai pradedantiesiems, kiti – pažengusiesiems“¹². Tenka pastebėti, jog Porfirijas buvo ne tik *Eneadų* redaktorius, bet ir 77 savarankiškų traktatų, iš kurių iki mūsų dienų išliko tik 18, autorius.

Būdamas 70 metų amžiaus¹³, Porfirijas moraliniais sumetimais vedė platonikę našlę Marcelą su septyniais vaikais. Išlikęs Marcelai nebaigtas rašyti filosofinio pobūdžio laiškas atspindi Porfirijo pažiūras, kuriose įtvirtintas racionalus tikėjimas, apgaubtas protinga pasaulio sandara ir apvaizdos rūpesčiu¹⁴. Laiške, kurio stiliui būdingas neoplatoniškas simbolizmas, išryškėja trys siužetinės linijos: kreipimasis į Marcelą, doros išminčiaus portretas ir suvokiamos tikrovės kūrimo principai. Šį laišką Porfirijas rašė ilgą laiką nesimatydamas su žmona, nes dėl politinių ir religinių pažiūrų turėjo palikti Romą. Laiške Porfirijas pažymi, kad jo pareiga yra ne tik paguosti, bet ir duoti patarimus žmonai, kad ji nepasiduotų aistroms, netaptų daiktų

verge ir nepamirštų tikrųjų gyvenimo vertybių. Tikraja gyvenimo vertybe Porfirijas laiko Gėrį, kuris, pasak jo, yra išgrynintas intelektas ir žmogaus proto tobulumas, kurio dėka jis siekia pamėgdžioti Dievą, nes jokie juslinio gyvenimo siekiai prie Dievo neveda.

Imperatoriaus Diokleciano valdymo laikotarpiu (284–305) buvo atgaivinta senoji dievų hierarchija ir 303 m. jo paskelbtu ediktu buvo pradėta kova prieš krikščionybę. Nevienareikšmiškas pozityvios religijos ir krikščionybės vertinimas atsiskleidė ir Porfirijo laiške. Aurelijus Augustinas, apibūdindamas Porfirijų kaip visapusiškai apdovanotą žmogų, tokią jo poziciją siejo su gyvenamuoju laikotarpiu: „Porfirijas gyveno dar tokiu laiku, kada į visuotinę sielos išgelbėjimo kelią, kuris yra ne kas kita, kaip krikščioniška religija, kurios puolimui buvo nukreipti stabų ir demonų garbintojai ir žemiškieji valdovai, padidinę skaičių ir įamžinę atmintį kankinių, t.y. tiesos liudininkų, parodžiusių, kad už dievobaimingą tikėjimą ir tiesos įrodymą priklauso kentėti bet kokį kūnišką blogį“¹⁵. Dar gyvendamas Sicilijoje, Porfirijas parašė daug diskusijų iššaukusį 15 traktatų veikalą *Prieš krikščionis* (*Contra christianos*), kuris imperatoriaus Teodosijo II įsakymu 448 m. buvo uždraustas ir sudegintas. Kaip pastebi A. Uždavinys, Porfirijo samprata „apie tikėjimą ir neturtą vietoj dorybių bei tobulumo iškeliančią krikščionišką moralę taip pat labai skeptiška. Jo idealas yra platoniška ir pitagoriška askezė“¹⁶.

Tenka pripažinti, jog iš savo mokytojų Longino Atėnuose ir Plotino Romoje Porfirijas perėmė gan kritišką klasikinių

autorių pažinimą bei literatūros analizės metodus, kurių pagalba „reinterpretavo ją [antikos kultūrą] atsižvelgdamas į pakitusią istorinę situaciją ir dvasinius poreikius“¹⁷. Norėdamas atskleisti tikrovės lygmenų sklaidą bei juose esantį transcendencijos-imanencijos santykį,

Porfirijus atsigręžia į metafizinę Aristotelio *Kategorijų* egzegezę, kuri eksplikuoja *Isagoge*. Jo loginė kategorijų analizė, pagrįsta distinkciniu-deskripciniu metodu, padėjo išryškinti mąstomuosius praktinio gyvenimo dėsnius ir iš jų išvedamus teiginius.

DOVYDAS NENUGALIMASIS (ANACHT)

Dovydas Nenugalimasis (armėniškai – Anacht) gimė apie 470 m. Vakarų Armėnijoje, Tarono srityje, Nergino kaime, o mirė apie VI a. pradžią¹⁸. Didelės įtakos jo pasaulėžiūros formavimuisi turėjo armėnų krikščionybės puoselėtojai arkivyskupas šv. Saakas Partevas (389–439) bei armėniško alfabeto kūrėjas šv. Mesrobas Maštocas (361–440). Abu iškilūs to laikotarpio mąstytojai ir švietėjai visoje Armėnijoje įsteigė daug cerkvių, vienuolynų ir mokyklų, padėjo pagrindus armėnų švietimui ir religinei literatūrai, išugdė ištiesą intelektualų, dvasios tarnų bei rašytojų plejadą. Šv. Saakas Partevas kartu su savo mokiniais išvertė Bibliją iš sirų ir graikų kalbų į senąją armėnų kalbą. Šis Biblijos vertimas savo minties paprastumu ir grožiu tapo armėnų klasikinės literatūros formavimosi paradigma. Be to, jie į armėnų kalbą vertė antikos filosofų ir graikų Tėvų bei pirmųjų krikščionių rašytojų darbus. Giliai suvokdami ir vertindami žinių svarbą, Šv. Saakas Partevas ir šv. Mesrobas Maštocas į Bizantijos imperijos didžiuosius mokslo centrus Aleksandriją, Konstantinopolį ir Atėnus siuntė gabius jaunuolius semtis išminties.

Dovydas, pratęsdamas šią tradiciją, išvyko mokytis į Aleksandriją pas garsų

neoplatoniką Olimpiodorą Jaunesnįjį (495–570). Aleksandrijos mokyklose ir mokslo centruose vyravo neoplatonizmo idėjos, kurias buvo bandoma sujungti į vieningą koncepciją. Aleksandrijos filosofija buvo sinkretinė, idealistiniu pagrindu jungusi Platono, Aristotelio, Pitagoro ir stoikų mokymą. Aleksandrijos neoplatonikai didelį dėmesį skyrė gamtos mokslams ir matematikai, ypač akcentavo Aristotelio logiką ir jo gnoseologijos teoriją. V–VI a. Aleksandrijos mokykla, pasak Valerijaus Savrei, „buvusi graikų filosofinės minties židiniu, transformavosi į krikščioniškojo švietimo ir aukštojo teologinio lavinimo mokyklą, tuo pačiu neprarasdama savo unikalaus identiteto, kuris ryškiausiai skleidėsi analizuojant filosofinį ir biblijinį tekstą alegorinės interpretacijos metodu“¹⁹. Aleksandrijoje Dovydas įgijo universalų išsilavinimą: gerai išmanė ontologiją, gnoseologiją, mokymą apie sielą (psichologiją), logiką, estetiką ir etiką. Jis dalyvavo disputuose su Atėnų ir Konstantinopolio filosofais, kurie jį vadino Triskart Didžiuoju ir Nenugalimuoju Filosofu. Dovydas išvertė į senąją armėnų kalbą Platono ir Aristotelio traktatus, parengė komentarus Šventojo Rašto knygoms bei parašė keturis filosofinius traktatus: *Filo-*

sofijos apibrėžimai, Aristotelio „Analitikos“ aiškinimas ir Porfirijo „Įvado“ analizė.

Grįžęs į gimtinę, Dovydas aktyviai įsijungė į šviečiamąją veiklą ir propagavo filosofines idėjas tarp armėnų intelektualų. Arakelas Siuneci, XIV a. armėnų mokslininkas ir Dovydo traktato *Filosofijos apibrėžimai* tyrinėtojas, remdamasis istoriniais šaltiniais teigė, kad Dovydas nuo tėvynainių patyrė nemažą nuoskaudų, netekčių bei persekiojimų. Manoma, kad Dovydas buvo nepriimtinas ortodoksiškai nusiteikusiems armėnų Bažnyčios Tėvams dėl savo religinių įsitikinimų, todėl buvo priverstas trauktis. Prieglobstį jis surado Gruzijoje, kurioje ir mirė²⁰. Po mirties jam buvo suteiktas šventojo vardas.

Dovydo parengti traktatai, vertimai ir Biblijos komentarai prisidėjo prie Armėnijos filosofinės minties formavimo bei filosofijos terminologijos kūrimo. Jo dėka viduramžių Armėnijoje išitvirtino helenistinės filosofijos pozicija. Dovydo kūrybiniame palikime išryškėja gan platus analizuojamų filosofinių problemų ratas: apie filosofijos prigimtį ir paskirtį; apie žmogaus galimybes pažinti pasaulį, apie logikos ir pažintinių procesų vaidmenį ir kt. Šiuo požiūriu gan reikšmingas Dovydo traktatas *Filosofijos apibrėžimai*, kuriame kritikuojamas skepticizmas bei reliatyvizmas ir išgryninama filosofinės minties vertė. Išryškindamas skeptinės filosofijos idėjas, kurios deklaravo pasitraukimą iš praktinio gyvenimo ir atsisakymą pažinti realų pasaulį, Dovydas traktatą nukreipė prieš keturis skeptiko Pirono Elidiečio (~360–270) teiginius: ataraksiją, abejingumą viskam, sielos ramybę ir laisvę nuo sprendimų bei nuomonės reiškinio. Ši kritika Dovydui pa-

dėjo ne tik nustatyti filosofijos definiciją, bet ir įrodyti, kad filosofijos dėka žmogus pažįsta pasaulį ir intelektualiai bei moraliai tobulėja.

Filosofiją Dovydas apibrėžia remdamasis būtimi: „Mokslas gi apie būtį, kurią mes ruošiamės atskleisti, yra filosofija“²¹. Dovydas, kaip ir Aristotelis *Analitikose*²², prieš pateikdamas būties fenomeno sampratą, jos universalumą bando aptarti formuluodamas keturis klausimus: „Ar egzistuoja būtis? Kas yra būtis? Kokia būties esmė? Dėl ko egzistuoja būtis?“²³. Tenka pastebėti, jog Dovydas šiuos klausimus išdėsto kita tvarka negu Aristotelis. Kita vertus, jeigu Aristotelio formuluojami klausimai turi tik teorinę-pažintinę reikšmę, tai Dovydo filosofijoje jie tampa metodologiniais principais. Pasak Dovydo, metodologinis principas reikalauja, kad kiekvienas klausimas apie būtį būtų aiškinamas dar trimis papildomais klausimais, kurie padėtų nustatyti tiriamo reiškinio tris pažinimo stadijas: giminę ir rūšį; visumą ir dalį; vienvardiškumą ir daugiavardiškumą. Tokia Dovydo pasirinkta metodologija, kaip distinkcinis-deskriptyvinis modusas, leidžia nuosekliai atskleisti tiriamo fenomeno universalumą.

Pirmojo klausimo sprendimui *Ar egzistuoja būtis* Dovydas pasitelkia tris klausimus: apie tikrai nesantį (chimerą); apie abejotinai esantį (žvaigždėtas dangus); apie neabejotinai esantį (žmogus). Antrąjį klausimą *Kas yra būtis* Dovydas sukonkretina vardo arba apibrėžimo pagalba. Vardas atsako į klausimą *kas tai yra*, o apibrėžimas atskleidžia tiriamo reiškinio prigimtį. Apibrėžus tiriamo reiškinio prigimtį, formuluojamas trečiasis pagrindinis klausimas *Kokia būties*

esmė, kadangi jo atsakymas apima ir būties egzistenciją, ir apibūdina pačią būtį. Atsakymą į ketvirtąjį klausimą *Dėl ko egzistuoja būtis* Dovydas grindžia pavyzdžiais: „dėl ko egzistuoja lova? Žmogaus poilsiui. O dėl ko egzistuoja žmogus? Papuošimui visos būties, nes, jeigu neegzistuotų žmonių giminė, visa [kas egzistuoja] būtų netobula“²⁴. Remdamasis žmogaus egzistencijos būtyje pavyzdžiu Dovydas daro išvadą, kad tik „Mums [žmonėms] priklauso užsiimti pačiu gražiausiu ir kilniausiu žmogaus užsiėmimu – filosofija, kurios egzistavimas mums yra neabejotinas“²⁵.

Visų pirma, kad galėtų pateikti būties ir filosofijos definiciją, Dovydas ieško atsakymo į tai, kas yra apibrėžimas. Pasak jo, „Apibrėžimas yra trumpas žodis, kuris atskleidžia daiktui priklausančią prigimtį“²⁶. Plėtodamas apibrėžimo sampratą jis aiškina, ką reiškia apibrėžti, ir prieina išvados, kad apibrėžti galima tik tai, kas yra kažkas, t.y. taip pat ir filosofija. Norėdamas apibrėžti filosofiją, Dovydas grįžta prie būties apibrėžimo, kadangi filosofija, pasak jo, yra mokslas apie būtį. Būtį jis apibrėžia remdamasis keturiais neigimo-teigimo modusais.

Pirmuoju modusu Dovydas paneigia mintį tų filosofų, kurie mąsto, jog būties negalima apibrėžti todėl, kad ji yra visur viena ir ta pati. Jis tvirtina, kad jei būtis tiesiogiai neapibrėžiama, tai nereiškia, kad ji yra nepažini. Jis priduria, kad būties vienvardiškumas vis dėlto leidžia sužinoti, kiek būtis turi reikšmių, kokia reikšmė apie ją kalbame ir kaip galima atskirti tą reikšmę nuo kitų. Šiuo keliu einant, pasak Dovydo, galima ne tik apibrėžti būtį, bet ir ją pažinti.

Antruoju modusu Dovydas nesutinka su tais mąstytojais, kurie tvirtina, kad dėl būties permanentinės kaitos jos apskritai negalima apibrėžti. Dovydo teigimu, būtyje kinta tik atskirybė, bet ne visuotinybė, kuri yra atskirybės apibrėžimo pagrindas.

Trečiojo moduso pagalba Dovydas smerkia tuos filosofus, pasak kurių, žmogus įgyja žinias tik pojūčiais. Jo nuomone, būtis apibrėžiama įvairiomis pažinimo formomis ir būdais.

Ketvirtas Dovydo modusas nukreiptas į tuos mąstytojus, kurie tvirtina, jog filosofija, kaip visuotinis žinojimas, negali būti vieno žmogaus sieloje, kaip baltumas nėra sniege. Jis teigia, kad filosofijos turinys įprasminas ne žmogaus kūne, bet jo prote. Protas geba mąstyti priešybes ir tuo pačiu metu tam tikrais atvejais suvokti ir atskirybę, ir bendrybę.

Taigi Dovydas įrodė, kad galima apibrėžti ne tik kažką egzistuojantį, bet ir pačią būtį. Jeigu galima apibrėžti būtį, tai, pasak Dovydo, galima apibrėžti ir filosofiją, kaip mokslą apie būtį. Jis filosofiją apibūdina šešiais apibrėžimais, išreiškiančiais vieningą visumą: „Pirma – filosofija yra mokslas apie būtį kaip tokią. Antra – filosofija yra mokslas apie dieviškuosius ir žmogiškuosius dalykus. Trečia – filosofija yra rūpestis apie mirtį. Ketvirta – filosofija yra prilyginama Dievui pagal žmogiškų galimybių lygį. Penkta – filosofija yra menų menas ir mokslų mokslas. Šešta – filosofija yra meilė ir išmintis“²⁷. Tenka pastebėti, jog Dovydo pateikti filosofijos apibrėžimai liudija tai, kad būtis, kurią traktuoja filosofija, skiriasi nuo bet kurio esinio tuo, kad ji tampa visų dalykų, turinčių bega-

linius ir baigtinius apibrėžimus, nesibai-
giančia riba.

Traktate Dovydas teigia, kad žmogui būdinga ne tik filosofuoti apie būtį, bet ir apmąstyti savo elgesį. Tuo tikslu jis sąlygiškai filosofiją skirsto į teorinę (gamtos mokslai, matematika ir teologija) ir praktinę (politika, ekonomika ir etika), pabrėždamas, kad „teorija pagal priklausomybę įveikia praktiką, kadangi teorijai pažinimo tikslu priklauso visa esatis, o praktikai – tik žmogaus sielos, kadangi ji [praktika] puošia tik žmogaus sielą, bet ne neprotaujančius [gyvūnus]. O teorija pažįsta protingų ir neprotingų

esmę. Praktika gi įveikia teoriją pagal tikslą, kadangi teorijos tikslu tampa tie-
sa, praktikos gi tikslu tampa gėris, ka-
dangi praktikos dėka [filosofija] puošia
papročius, aistrų šalinimo keliu kurda-
ma gėrį“²⁸. Teorinės filosofijos išeities
pozicija Dovydas laiko sielos pažintinį
gebėjimą, kuris paremtas praktiniais
žmonių poreikiais, o jos tikslas – verži-
masis prie Būties. Besiremddama teorine
filosofija, praktinė filosofija turi vesti
žmonių sielas prie dorybių. Dorybių įsi-
savinimas reikalauja aplenksti blogį ir
sietinas su dvasiniu pakylėjimu ir savęs
tobulinimu.

DOVYDAS – PORFIRIJO KOMENTATORIUS

Praėjus daugiau nei šimtui metų po
Porfirijo mirties, Aleksandrijos mokyklo-
se vyravo neoplatoniška filosofija, susi-
jusi su pitagorizmo elementais. Porfirijo
semantikos teorija buvo įtraukta į moky-
mo programas, „kartu su Porfirijo *Įvadu*
(Eisagoge) studijuojama Stageiriečio
logika“²⁹. Tokia mokymo sistema forma-
vo Dovydo pasaulėvaizdį, kuriame svar-
bią vietą užėmė logikos mokslas. Logikos
studijoms jis paskyrė du traktatus: *Aris-
totelio „Analitikos“ aiškinimas* ir *Porfirijo*
„Įvado“ analizė. Sekdamas neoplatonikais,
logiką jis apibūdina ir kaip sudėtinę filo-
sofijos dalį, ir kaip jos pažinimo instru-
mentą, „nes logika filosofijai yra ir gin-
klu, ir dalimi, nes kai ji tarnauja realių
esinių [egzistavimo] įrodymui, tai tuo
atveju ji yra filosofijos dalis, kada gi tam-
pa kaip [mąstymo] taisyklė, tai tarnauja
ginklu [filosofijai]“³⁰. Dovydo logikos pa-
grindą sudaro teiginių teorija ir silogisti-
ka. Galutinis logikos tikslas, pasak Do-

vydo, yra mokymas įrodinėti, kuris tam-
pa svarbiausia priemone teisingai ma-
stant suvokti dalyko esmę. Dovydo logika
betarpiškai susijusi su jo gnoseologija. Jis
ypač pabrėžia objektyvumą minties są-
sajų, kurios atspindi supančio pasaulio
daiktus ir reiškinius bei ryšius tarp jų.
Silogizmas, kaip dedukcinis metodas ir
jį sudarantys teiginiai, atspindi objekty-
vią tiesą tik tuo atveju, jeigu teiginiais
išreiškiami objektyvūs daiktų ir reiškinių
ryšiai, nes priešingu atveju jie bus klai-
dingi. Dovydo teigimu, „egzistuoja dvi
įrodymų rūšys, kadangi vienu atveju kal-
bama apie tą prigimtį, kuri egzistuoja
pačiuose gi daiktuose, <...>. Kita įrodymų
rūšis yra apibrėžimuose, t.y. mūsų paste-
bėjimuose ir pareiškimuose <...>. Tai yra
tik mūsų žodžiuose, o ta pirmoji [įrody-
mo rūšis] – ir daiktuose“³¹.

Ypatingas vaidmuo Dovydo logikoje
skiriamas sąvokoms, kurios nagrinėjamos
traktate *Porfirijo „Įvado“ analizė*. Dovydas

teigia, kad „Aristotelis *Kategorijose* moko mus apie dešimt aukščiausių giminių, o šis kūrinys [Porfirijo *Įvadas*] taip pat moko apie tai, kas yra giminė“³². Porfirijas *Įvade* analizuoja penkias sąvokas, dar kitaip vadinamas predikabilijomis: giminė, rūšis, skiriamasis požymis, savybinis požymis, atsitiktinis požymis, kurias Dovydas traktuoja kaip įvadą į Aristotelio traktatą *Kategorijos* ir kaip būties pažinimo instrumentą. Pasak Dovydo, „Aristotelio *Kategorijos* būtinos visiems filosofams, kadangi jos iš esmės yra įvadu filosofijai, nes jų pagalba mes suvokiame visą būtį. <...>, o šis kūrinys [Porfirijo *Įvadas*] naudingas Aristotelio *Kategorijų* suvokimui, o tai reiškia, kad šis kūrinys iš esmės reikšmingas ir filosofijai“³³. Pasak S. Arevšatian, „Dovydas, tarsi apeidamas principinius skirtumus logikos klausimais tarp Aristotelio ir Porfirijo, siekia suderinti jų požiūrius ir dažniausiai Porfiriją traktuoja prisilaikydamas Aristotelio mokymo“³⁴. Dovydas pastebi, kad jau Aristotelio ir Platono sekėjams, sprendusiems predikabilijų problemą, iškilo dvi dilemos: ar jos yra tik minties konstruktai, ar realiai egzistuoja daiktuose. Atsižvelgdamas į tokius samprotavimus, kad „vienos yra bekūnės, o kitos turi tris matmenis, stoikai gi kūnu laikė visą būtį, – Dovydas bando įrodyti, – mes, sutinkamai su priimtu mokymu, parodysime, kad penki garsai [predikabilijos] yra bekūniai“³⁵. Dovydo teigimu, Porfirijas, išskyręs penkias predikabilijas, įrodymus sieja tik su dvejomis: gimine ir rūšimi. Tai, anot jo, yra pakankama, nes kitos trys predikabilijos (skiriamasis, savybinis ir atsitiktinis požymis) yra persmelktos gimine ir rūšimi. Pasak Dovydo, Porfiri-

jas, įrodęs, kad giminės ir rūšys yra bekūnės, teigė, jog atlikus nuodugnesnį tyrimą galima būtų konstatuoti jų egzistavimą iki daiktų, daiktuose ir po jų. „Jos egzistuoja iki daugybės [daiktų], kadangi atsiranda iš dieviškos kūrybos, o yra daugybėje [daiktuose], kadangi reiškiasi materijoje, ir egzistuoja po daugybės [daiktų], kadangi yra mūsų proto pažinime“³⁶. Dovydo giliu įsitikinimu, Porfirijas buvo teisus, pripažindamas, kad predikabilijos yra mūsų mąstymo konstruktas.

Jeigu Porfirijas penkias predikabilijas aiškino trimis klausimais: „1) Kaip egzistuoja giminės ir rūšys – savarankiškai ar tik mintyse; 2) jei jos egzistuoja, tai ar jos kūniškos, ar nekūniškos; ir 3) ar jos egzistuoja savarankiškai, ar jutimiškai pažįstamuose daiktuose ir kartu su jais“³⁷, tai Dovydas jų atskleidimui suformulavo penkis klausimus kaip pasaulio pažinimo metodologinius principus: „Ar egzistuoja būtis? Kas yra būtis? Kokia yra būtis? Dėl ko egzistuoja būtis? „Ir kokių būdu [būtis] turi [kokius nors požymius]“³⁸. Jis teigė, kad rūšis ir giminė atsako į klausimą, kas yra būtis, o skiriamasis, substancinis savybinis ir neatskiriamas atsitiktinis požymiai padeda atsakyti į klausimą, kokia yra būtis, o atskiriamas atsitiktinis požymis atsako į klausimą, dėl ko būtis egzistuoja. Be to, Dovydas teigė, kad būtina žinoti, kokie yra substanciniai ir nesubstanciniai požymiai. Substancinis požymis, pvz., *protingas* gyvūno giminėje išskiria žmogaus rūšį, suteikia būčiai egzistavimą, o nesubstancinis požymis, pvz., *baltumas*, giminės neskirsto į rūšis, bet parodo, kokiu būdu giminė turi požymius.

Dovydas pabrėžė, kad Porfirijo *Ivadas* susilaukė nevienareikšmiško vertinimo. Visi, kurie buvo susipažinę su *Ivadu*, pritarė tam, kad jame aiškinamos penkios predikabilijos, kaip apie tai traktato pradžioje užsimena pats Porfirijas. Nuomonės išsiskyrė tuo klausimu, kad vieni mąstytojai kalbėjo, jog Porfirijas šias sąvokas nagrinėja tik dėl jų pačių, o ne bandydamas jomis atskleisti kitų dalykų esmę. Kiti gi pripažino, kad Porfirijas šias sąvokas analizuoja todėl, kad padėtų jomis suprasti Aristotelio kategorijas, kadangi kategorijos atskleidžia visų dalykų esmę. Dar kiti buvo linkę manyti, kad predikabilijos reikalingos visos filosofijos suvokimui. Pasak Dovy-

do, „kaip gramatikai sugrupavo visus žodžius aštuoniose [kalbos] dalyse, o retoriai visą valstybės valdymo meną išdėstė keturiolikoje teiginių ir kaip Aristotelis visą būty suvedė į dešimt kategorijų, taip ir bet kuris filosofinis teiginys suvedamas į tuos penkis garsus, taip kaip bet kuris filosofinis garsas yra arba giminė, arba rūšis, arba skiriamasis požymis, arba savybinis požymis, arba atsitiktinis požymis“³⁹.

Traktate atvirai išsakyta Dovydo pagalba Porfirijui už aiškų ir logišką minties dėstymą, kuris palengvina pradedančiajam filosofui suvokti gan painiai traktuojamą predikabilijų ir būties santykio koncepciją.

POST SCRIPTUM

Dovydo sinkretinis požiūris, analizuojant ir komentuojant predikabilijas, eksplikuojant visuotinybės ir atskirybės sampratas, konstituoja pirminę ir antrinę būty, nutiesė gaires viduramžių scholastikoje tolimesniam diskursui uni-

versalijų klausimu. Radikalus problemos sprendimas, traktuojant mąstymo santykį su būtimi, XII–XIII a. tapo toks aktualus, jog filosofijoje ir teologijoje įsitvirtino dvi alternatyvios kryptys: realizmas ir nominalizmas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?* Iš prancūzų k. vertė A. Grigaravičiūtė. – Vilnius: Aidai, 2005, p. 181.
- ² Ten pat, p. 188.
- ³ Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*. – Vilnius: KFMI, 2003, p. 138.
- ⁴ Порфирий. *Жизнь Плотина*. Перевод с древнегреческого М. Л. Гаспарова. // Диоген Лаяртский. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. – Москва: Мысль, 1986, с. 427.
- ⁵ Ten pat.
- ⁶ Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?*, p. 192.
- ⁷ Žr. Alain de Libera. *Introduction*. // Porphyre. *Isagoge*. Texte grec, translatio Boethii. Traduction

- par A. de Libera et A.-P. Segonds. – Paris: J. VRIN, 1998, p. VIII.
- ⁸ Порфирий. *Жизнь Плотина*, с. 438.
- ⁹ Ten pat.
- ¹⁰ Žr. Ten pat, с. 439.
- ¹¹ Žr. Ten pat.
- ¹² Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?*, p. 182.
- ¹³ Žr. Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*, p. 138.
- ¹⁴ Žr. Ten pat, p. 149.
- ¹⁵ Блаженный Августин. *О граде Божием*. – Минск–Москва: Харвест – Аст, 2000, с. 505–506.
- ¹⁶ Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*, p. 150.

- ¹⁷ Ten pat, p. 138.
- ¹⁸ Žg. С. С. Аверштаян. *Давид Анахт и его роль в развитии древнеармянской философии*. // Давид Анахт. Сочинения. – Москва: Мысль, 1975, с. 6–7.
- ¹⁹ Балерий Яковлевич Саврей. *Александрийская школа в истории философско-богословской мысли*. – Москва: КомКнига, 2006, с. 713.
- ²⁰ Žg. С. С. Аверштаян. *Давид Анахт и его роль в развитии древнеармянской философии*, с. 8.
- ²¹ Давид Анахт. *Определения философии*. Перевод с древнеармянского С. С. Аверштаяна. // Давид Анахт. Сочинения. – Москва: Мысль, 1975, с. 31.
- ²² Žг. Аристотель. *Вторая аналитика*. Кн. 2, гл. 2. // Аристотель. Сочинения в четырех томах, т. 2. – Москва: Мысль, 1978, с. 315–317.
- ²³ Давид Анахт. *Определения философии*, с. 31.
- ²⁴ Ten pat, с. 32.
- ²⁵ Ten pat, с. 33.
- ²⁶ Ten pat, с. 41.
- ²⁷ Ten pat, с. 52.
- ²⁸ Давид Анахт. *Определения философии*, с. 82–83.
- ²⁹ Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Nume-nijo iki Sirijano*, p. 156.
- ³⁰ Давид Анахт. *Толкование «Аналитики» Аристотеля*. Перевод с древнеармянского С. С. Аверштаяна. // Давид Анахт. Сочинения. – Москва: Мысль, 1975, с. 209.
- ³¹ Давид Анахт. *Толкование «Аналитики» Аристотеля*, с. 208.
- ³² Давид Анахт. *Анализ «Введения» Порфирия*, с. 108.
- ³³ Давид Анахт. *Анализ «Введения» Порфирия*. Перевод с древнеармянского С. С. Аверштаяна. // Давид Анахт. Сочинения. – Москва: Мысль, 1975, с. 109.
- ³⁴ С. С. Аверштаян. *Давид Анахт и его роль в развитии древнеармянской философии*, с. 24.
- ³⁵ Давид Анахт. *Анализ «Введения» Порфирия*, с. 122.
- ³⁶ Ten pat, с. 123.
- ³⁷ Porphyry the Phoenician. *Isagoge*. Translation by E. Warren. – Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1975, p. 27–28.
- ³⁸ Давид Анахт. *Анализ «Введения» Порфирия*, с. 108.
- ³⁹ Давид Анахт. *Анализ «Введения» Порфирия*, с. 106.